دهخوارقانلی علی قلی واعظ‌ین

وطن دیلی کیتابی

تورکی مثل‌لر

یئنی‌دن تصصیح ائدن: علی برازنده

اؤن سوز

تاریخ بویو بیر چوخ ساحه‌ده اونجو اولان تورک خالقی، گوجلو دیل و فولکلورا صاحیب اولدوقلاریندان دولایی فولکلور ساحه‌سینده‌ده اوز یارادیجیلیقلارین اورتایا قوریاراق آغیز ادبیاتلارینی یازییا گتیریب، ابدیلشدیرمیشلر. فولکلور ساحه‌سینین اونده گلن قوللاریندان بیری آتالارسؤزلری دیر کی بوتون تورک تاریخی بویو یازیلی شکیلده گؤزه چارپیر.

گوگ تورک، اورخون داش یازیلارینین اوزرینده‌ن توتوب ۱۰۰۰ ایلیک بیر تاریخی اولان دیوان الغات تورک کیتابیندان بوگونه دک آتالارسؤزلرین ایزینی سورمک مومکون دور. آتاسؤزلری توپلاماق بوتون تاریخ بویو بیر چوخ کیشینی ماراق قونوسو اولموش سادا، آذربایجان دا یاشایان بیلگینلری ان بیرینجی سیرانی الده ائتمیشلر. آذربایجاندا آتالار سوزونون توپلانما تاریخی و مدّون اولماسی صفوی دوورونه قاییدیر. محمد جبله‌رودی کی هیندوستاندا سلطان عبداله قطب‌شاه سارایيندا یاشاییردی آتالار سوزونون توپلانماسینا دایر یازیر: «بیر گون بیر مجلس‌ده ضرب المثل‌دن سوز گئتدی. دانیشیق‌تورکجه و عربجه‌ده اولدو. بیر نفر فاضیل‌لردن کی او مجلس‌ده وارایدی دئدی، شاه عباسین امرینه گوره تورکجه آتالار سوزون بیریئره توپلامیشدیلار. حال بوکی بیر کیمسه فارسجا آتالار سوزونون توپلاماسینا قول قویمامیشدیر». ۴۰۰ ایل قاباغا عاید

اولان اوغوز نامه ـ امثال محمد علی آدلی آتالارسؤز کیتابی، میلادی ۱۷ جی‌عصرین سونلاریندا و ۱۸ جی عصرین ایلک چاغلاری ماراغالی عاباس قولونون «امثال تورکانه» تانینان ان اسکی مثل کیتابلاریندان بیرنئچه‌سی دیر کی علم عالمی اونلاری گون ایشیغینا چیخاردیب.

اللی نچه ایل بوندان اول رحمتلی علی‌اصغر مجتهدی‌نین همتی و تشبثی ایله ۲۵۰۰یاخین آتالار سوزونو بیر آرایا گتیرمیش. بو کیتاب دونه، دونه تبریزده چاپ اولوب، «امثال و حکم در زبان محلی آذربایجان« سون ایل‌لر تبریزده «تورکی دیلینده مثللر» آدی ایله یئنی‌دن باسیلیب. رحمتلی مجتهدی بو کیتابدا گلن آتالار سوزونون فارسجایا ترجمه‌سی ایله برابر بیر سیرا شعرلری ده قئید ائدیب. کیتابین اؤن سوز ،ایضاح بولومو اولمادیغینا گوره بیر نئچه ماراقلی قونو کیتابدا گؤزه ده‌یر. کیتابدا بعضی آتالارسؤزلرینین سونوندا دیرناق آراسیندا قیسالتمیش بیر نئچه آد وار. بو آدلار مجتهدی‌نین فایدالاندیغی کیتابلارین یازارلارنین آدلاری دیر. اورنک اوچون (دهخوارقانی)، (ماکوئی) (استانبولی) (ریاحی).

استانبولی اولان آتالارسؤزلری آناتولی، تورکیه دیلینده کیتابلاردان درلنیب. ماکوئی یازیلان آتالارسؤزلری، ماکی‌لی حاج محمد رحیم نصرت الملک‌ین جامع التمثیل آدلی کیتابدان یازیلمیش بو کیتاب گونش ایلی ۱۳۳۴ ده چاپ

ائتدیره‌بیلمیش. ریاحی یازیلان آتالارسؤزونون کیم الودوغو هله بللی دئیل. دهخوارقانی آدی‌ایله یازیلان آتالارسؤزو علیقلی واعظ دهخوارقانی‌نین توپلادیغی کیجیک بیر کیتابدان دیر. بو کیتاب «وطن دیلی ترکی مثل‌لر» آدی ایله (۱۳۳۵هجری) ۱۲۹۶ گونش ایلینده تاجر تبریزی مشهور علمیه مطبعه‌سینده تبریزده داش باسما اولاراق چاپ اولموش. ۱۰×۱۴ سانتی‌متر بویوندا اولان هر صحیفه‌ده ۱۴ سطر نسخ خطی ایله یازیلمیش. توپلانان سؤزلرکیتابین اون سوزونده دئیلدیگی کیمی بیر نصیحت نامه و حکمتلر سؤزلر توپلوسودور. آتاسؤزلرین ایضاحلاری فارسی اولسادا چوخلو یئرده تاریخی و او دونمده یاشانان جامعه دورومون گوسترگه‌سی دیرلر.

مرحوم دهخوارقانی دان الده اولان بیلگی چوخ آزدیر، دوغوم یئری توفارقان (دهخوراقان) اولوب،۱۳۵۳ ق ایلده دونیادان گؤز یوموب. توفارقان (آذرشهر) دا مکتب دارلیق ائدیب، بویوک عالیملر او جمله-دن مرحوم نصرت الله فتحی کیمی بیلگین تربیت وئریب. دهخوارقانی دان باشقا کیتابلاردا یادیگار قالیب کی ان آدلیم کیتابی «آیات الظهور فی انتظار الفرج و السرور» دیر کی اوندا ۱۰۷ قرآن آیه-سینین حضرت مهدی ایله باغلیلیغین و نه زمان ظهورو و ائمه اطهاردان تاویللری بو کیتابدا یاخشی شکیلده ایضاح ائدیب. حضرت مهدینی نه زمان ظهور ائدیجی و کیملر اونون کمکیچیلری بارده ده بو کیتابدا یاخشی

ایضاحلار وار کیتابین سونوندا بیر پارا دوعا و سونوندا دا عرب دیلینده بیر قصیده واردیر. کیتاب ۱۲۸ صحیفه ده فارسجا یازیلمیش ۱۳۵۰ـ جی ایل قم شهرینده باسیلیب.

«وطن دیلی ترکی مثل» کیتابین ایللر سونرا سایین حورمتلی بیلگین دوستوم جناب رضا بی همراز منیم ایختیاریمدا قویوب اونون یئنیدن یازیلماسین منه تکلیف ائتدیلر، منده باشاردیغیم قدر بوکیتابی بوگونکو ایغون یازیمیزا چئویردیم. دیرناق آراسیندا یازیلان سؤزلر بوگونکو اورتوگرافی یازی ایله اویغون یازیلیب. کیتابین اوخونولمایان کلمه‌لری .... اولاراق وئریلیب.

علی برازنده تورک

۱۳۸۹/۱۰/۱۰

قایناقلار:

آتالار سؤزو عقلین گؤزو ـ حسین فیض اله وحید(اولدوز)

İRAN TÜRKLERİ’NDE ATASÖZLERİNİN DERLENMESİ VE KALEME ALINMA TARİHİ- Riza Hemrez

وطن دیلی ترکی مثل

آتالاردان قالان نصایح ارباب عبرت و انصافه لایق ایرانی مذاق اشخاصه راجع

پول ویروب سؤز آلان پشمان اولماز

هذا کتاب امثال العجم

به نام خداوند پاک که آفریننده زبانها و داننده لغات و یاد دهنده نامهاست بعد از تبرک به نام خدای مهربان و درود و سلام برسید انس جان و اولاد و اطهارش پیشوای عالمیان به عرض مردمان بی‌غرض و بی‌مرض می‌رساند که این بنده فانی علیقی واعظ دهخوارقانی قدر قلیلی از مثلهای مردان مدرسه ندیده و خارجه نرفته ایران نه برای عبرت ترتیب شدگان ایران نو در این اوراق چند درج نمود تا ببینند که در آن کلمات ترکی غیرمرغوب چه معناهای نازک خفته و آن استادان ما هرچه درهای نغز سفته اند شاید نوبادگان وطن که به سبب مصاحبت اجانب نسبت پنداشتی به آن مردان مجرب و غیرتمند می‌دهند خجالت بکشند و فدای تربت آنها با وجود مربی نداشتن و نبودن اسباب ترقی و عدم ترتیب لوازم معاش به این آسانی که ما داریم ترقیات آنها به مرتبه بوده که چندین سال است این همه صدمات وارده و حوادث نازله که دشمنان داخلی و خارجی بر این ملک وارد کردند باز ثابت و پابرجاست و ایضاً اثر هنرهای آنها

در هر فنی و صنعتی مثل نوار آفتاب بر آفاق تابیده به طوری که در اقصی بلاد معموره ممالک متمدّنه و دایع ایرانی را از فرش و ظرف و پارچه ایران حتی کرباس از قلم کار اصفهان را بزرگان با علم تمام فرکشان بالاسر خود گذاشته چه کرده‌ها که از آنها بر نمی‌دارند و چه فایده‌ها که نمی‌برند. امیدوارم که تعصب ایرانیت و اقتضای تدین و برکت اسلام افکار همه را سلیم نموده و نونهالان باغ اسلام را از اغوای انسان صورتان دیو سیرت محفوظ بدارد. بحمد وآله الأمجا و صلوات و سلام ایزدی بر ارواح پاکیزه انسان تا روز قیامت بادا شروع می شود به یاری خداوند به نوشتن امثال.

»امثال دایر به حرف الف«

■الله ساخلیانی قور دَیمز(آللاه ساخلایانی قورد دیمز) البته به مشیت خداوند خار به پایی نمی رود که گفته‌اند

گر نگهدار من آنست که من می دانم

شیشه را در بغل سنگ نگه می دارد.

■الله دردی دوستنه ویرر (للاه دردی دوستونا وئره‌ر) زیرا که با بیگانه کاری ندارد.

■اوز چورکوی اوزگه سفرسنده یمه (ؤز چؤره‌یوی اؤزگه سفره‌سینده یئمه) مراد اینکه پرمایل و راغب مهمان رفتن مباش که روزی خود را می خوری ولی در خانه دیگران.

■حکمت آقاج بهشتدن چخوب (غاج بهشتیدن چیخیب) یعنی بی آزاری که عبارت از اخلاق بهشتی انسانیت است در اکثر طبایع با چوب و سیاست می شود نه با نصیحت و رافت پس چوب خوردن نسبت به هم چو شخصی نعمت بهشتی است.

■آرواد ایکی اولاندا ایو سوپورولممش قالور (آرواد ایکی اولاندا ائو سوپورولمه‌میش قالیر) همچنانکه با وجود دو کارفرما در یک امر باختلاف رای کار مختل می ماند.

■اوغرنی پشک اوزین بَلندیرور (غرو پیشیک اؤزون بیلندیره‌ر) مثل اشخاصی است که ظرفی پیدا نشده و مدعی معلوم نگشته میرود و در اصطبل همایونی و یا سفارتخانه بستی می شود.

■اول تکه سُوموکلی (وول تیکه سوموکلی) کار اول فاسد را گویند مثل وعده دادن جریده نویس در اول ساعت مشروطه که عبارت از امنیت و آسودگی است یا ملک متمولین را به علیق اسبهای مجاهدین در جریده مجاهد.

■اوزگه اوغلی اغول الماز یِیَر ایچر نیایی کیدر (اؤزگه اوغول اوغول اولمازیئیه‌ر ایچر نیالی گئده‌ر) یعنی ناپسری را جای پسر داشتن از ما نیست که البته روزی جدا خواهد شد چنانکه حضرت امیرالمومنین علیه الصلوه والسلام بمعویه نوشتند که لیس للحیق کالاصیل یعنی ناپسری مثل پسر نیست حضرت اشاره می فرماید به اصالت در پسری.

■اوزگه آتنا منن تیز دوشر (اؤزگه آتینا مینه‌ن تئز دوشه‌ر) یعنی باستطهار مایه دیگران تجارت و کاسبی ثبات ندارد زیرا که با خیالی و تغیر حالی پس می گیرد.

■ایله یی همیشه یی (ائیله یئ هیمشه یئ) یعنی در اکل و شرب و مخارج و خارج، اندازه نگه دار که فرموده شیخ مصلح الدین سعدیست:

نه چندان بخور کز دهانت برآید

به چندانکه از ضعف برآید.

■ایت سلاخ خانه دن بر سوموک آپارور اوز ایاقنی کسر مثل بعضی ارکسبه و نسیه بر است که از تجار و اصناف یک دفعه نسیه می برد پول نمی دهد دست دراز خود را کوتاه می کند و از کاسبی وا می ماند.

■امام زاده پی ویرنی تانور (ایمام زادا پی وئرنی تانیر) هر صنف مشتری خیر بده خود را می‌شناسد چنانکه اصناف دم میدان صاحب الامر اهل کرمرد و هشرود و بدوستان‌ند.

■ایت قیه کولکسنده یاتار دیر بس اوزکولکسیدی (ایت قایا کؤلگه‌سینده یاتار دئیر بس اؤز کؤلگه‌سی دیر) مثل بعضی از نوکرهای مقرب و پسرهای مشدی خراج است در زیر سایه آقا و پدر.

■ایت سوموکی یینده سویونور ولی تماشادی سچاندا (ایت سوموگو یئینده سویونور ولی تاماشا سیچاندادیر) مثل استرداد و پس گرفتن جریمه های رنان ظلم و جور است بعد از تغییر آن دوره و گرفتن مال از تاجر ورشکست دروغی در وقت ظاهر شدن اندوخته.

■اوتانانون اوغلی اولماز (اوتانانین اوغلو اولماز) یعنی کم روئی مانع رزق است و باعث پیش نرفتن کارها و سبب بی‌عرضه‌گی خاصه در این زمان که پررویی در اکثر مواقع لازم است وگرنه هنر و کمالش ضایع است.

■اوتانماسان اویناماقه نه وار(اوتانماسان اویناماغا نه وار) با حرکات مئسترفرنگی افتخار بر مسلمین ایرانی مآب از غایت بی حیایی است.

■آقاجی ایچندن قورد یر (آغاجی اؤز ایچیندن قورد ئییه‌ر) چنانکه از اول امر هرچه به اسلام صدمه وارد آمده از اهل اسلام به واسطه جورشدن با کفار و مخالفت باطنی با مسلمین آمده.

■اصلانون ارکک دیشی سی اولماز (اسلانین ارکک دیشی‌سی اولماز) مثل ظهور غیرت ملیت از طایفه زنها است در حفظ ناموس مشهور است که یک نفر زن ژاپونی خود را کشت محض اینکه پسرش را برای کفالت آن از جنگ کردن و کشته شدن در راه دولت پسرش محروم نگردد و عار حاضر نشدن در جنگ در میان دولت و ملت بر او نماند.

■اوغریدان سالانی رمال آپارور (اوغرودان سالانی رمال آپاریر) مثل فراش است در مال مسروق یافته شده و عمله محکمه شرع در تقسیم ترکه مرحوم شده و تمرهای عارض بیچاره در عدلیه اعظم طهران.

■اوت کوکی اوسته بتر (اوت کؤکو اوسته بینه‌ر) یعنی ایرانی باید با رسم ایرانیت حرکت نماید وگرنه دم از اصالت نزند که لایق نیست.

■اصلین ایترن نامرددر (اصلین ایتیرن نامرد دیر) مثل بیرون آمدن ایرانی از لباس ایران و ملبس شدن به لباس خارجه.

■ایشک اولاسان توکن مخمل چالا (ائششک آلاسان توکو مخمل چالا) مثل دهاتی که به اصفهان رفت و بعد از مراجعت گفت این ونگه ونگه ها چه خبراست

و مثل فعله است که در قفقاز چند روز خشت زده برگردد و باصطلاح قفقازی حرف زند و یا اینکه پل اسلامبول رد می شود و بعد از برگشتن افندیم نه یاپالیم پاره ایتمز جوجوق نرده دور محاوره خود میاورد و افتخارآور وطن خود فینه را سه چهار ماه از سرش برنمی دارد.

■ارکک ایشک یانی قودوخلی (ارکک ائششک یانی قودوغلی) مثل بردن پسر لم یبلغ الحلم است همراه خود به مجالس و اداره ها بلی سابق بر این رسم نبود بلکه زشت هم می نمود و لیکن این زمان عیبی ندارد و بلکه داخل در مدنی است و با پسند طبع یکی از بزرگان اداره ها خالی از فایده نیست و نتیجه خوبی خواهد داد.

■آغز یاندران آشی قاشوق تانور (آغیر یاندیران آشی قایشق تانیر) یعنی هرکس حریف و طرف معامله خود را می شناسد.

■اوجوز اتون شورباسی چخماز (اوجوز اتین شورباسی چیخماز) یعنی از چیز ارزان اعتبار به هم نمی رسد از خطر خیر وخطر که گفته اند ابریق جای آفتابه را می دهد ولی در گرو گذاردن فرق می کند و هکذا صیغه دوهزاری رفع حاجت می کند ولی خانه داری و اولاد که ثمره تزویج است از آن حاصل نمی شود.

■اوزگه زمیسی نظره دوز گلور، همسایه نون آروادی کویچک (اؤزگه زمیسی نظره دوز گلیر، همسایانین آروادی گویچک) این عادت نکوهیده از کثرت طمع و غلبه حرص ناشی می شود.

■آشون سویوغی دنون آزلیقنداندور (آشین سویوغو دنین آزلیغینداندیر) یعنی مرتب نبودن هر چیز از نادانیست چنانچه کمی ثروت از نادانی و بی علمی است.

■ایو بیوک سیز الماز مملکت سلطان سیز (ائو بویوک سوز اولماز، مملکت سلطان سیز) یعنی مملکت که بی سلطان منظم نمی شود بلکه مختل هم می گردد چنانکه دیده شد.

■اوغری ایو اولماز ایو صاحبین ساماندان سالور (اوغرو ائو اولماز، ائو صاحیبین ساماندان سالیر) مثل یاغیهای ایران است که سد راه اجرای قوانین دولتی می باشد.

■اوزون ایاق پوخ گتوری (اوزون آیاق پوخ گتیریر) ای بسا اشخاص به یک قدم گذاردن در جای نامناسب نامرد شده‌اند یعنی نامردشان کرده اند.

■ایت هورر کاروان کچر (ایت هوره‌ر کروان کوچه‌ر) مثل بعضی از مردم دنی طبع است که پیش رفت و رونق کار یکی را وقتی که می بیند چون هنر آن کار را ندارند بد گویند و از روی حسد از کنار به قیل و قال پردازند هم چنانکه سگان بازاری در دیدن سگان مشغله و فریاد برآرند و پیش آمدن نیارند حاصل

تا آن هنرمند صاحب شغل رونق دارد بی هنران را خواب و راحت نیست غافل از اینکه اگر تمام هنرمندان بمیرند محال است که بی هنران جای ایشان بگیرند.

■آت تپکنه آت دوزر (آت تپیگینه آت دوزه‌ر) یعنی طرف شدن و با سلاطین با قوه سلطنت و استعداد دولت می شود نه بلاف و گزاف گفتن و با قرض گرفتن که دوامشان منتها سه روز است و باعث رفتن مایه و آبروست.

■ارسیز آرواد جلوسیز آت کمیدر (ارسیز آرواد جیلووسوز آت کیمی دیر) یعنی خالی از مخاطره نیست شاید باعث بدنامی فامیل هم بشود.

■اجنه دن قشون، رعیت دن شاه، آقاجدان تندر، کرددن اولیا اولماز (ایجینه دن قوشون، رعیت دن شاه آغاجدان تندیر، کرددن اولیا اولماز) تا جهان بوده چنین بوده و تا هست چنین خواهد بود.

■اوزوه اینه باتور یولداشوه جوال دوز (اؤزونه ایینه باتیر یولداشی‌وا جووالدوز) یعنی چیزی که به خودت روا نبینی به خویش و پیوند و رفیق و همسایه ات روا نبین وگرنه در جرگه انسان نیستی و در سلسله حیوانات هستی.

■آت گتورمز کوفته ایستر (ات گتیرمز کوفته ایستر) مثل مردمانی است که زحمت تحصیل نکشیده دود چراغ نخورده و شبها به راحت خوابیده و درجه از کمالات به دست نیاورده طالب عزت و احترام از مردم نسبت به خود می باشد. فارس گوید: گدا هم دل دارد آرزو بر جوانان عیب نیست.

■آج طویوخ یوخوسنه داری گورر (آج تویوق یوخوسوندا داری گؤرەر) مثل خواب دیدن بعضی از مردم است زمان دلخواه و موافق مقصود گذشته را بعد از گذشتن آن دوره.

■ایو بوزوی اوکوز الماز (ائو بیزووی اؤکوز اولماز) یعنی مردم ایران غالباً به ارباب صنایع خود تا آب فرنگستان نخورد اعتقاد ندارند در آن پیشه مهارت تمام داشته باشد مثل اینکه اگر افلاطون زمان باشد ولی زبان فرانسه نداند حکیمش ندانند همین که اسامی ادویه و امراض را با فرانسه و انگلیسی بداند حکیم باشی و دکتر است علم و تجربه و شناختن مرض دیگر هیچ لازم نیست.

■ایام ده دوشر شنبیه نوروز (ایام دا دوشەر شنبەیه نوروز) یعنی آوردن بخت اتفاقیست یعنی نادر است و بر نادر حکم نتوان کرد.

■آرخالی کوپک قورد باسار (آرخالی کؤپگی قورد باسار) یعنی قوه باستطهار است که مردها در جدال و ستیز مغلوبست.

■ایتون عقل سیزی قیقناقدان پای اومار اوندا چینی قابدا (ایتین عاغیلسیزی قئیقاناقدان پای اومار، اؤزوده چینی قابدا) مثل خارجه و کفار است در برداشتن قرآن و ضایع کردن اسلام و بردن ایران که گفته اند ای بسا آرزو که خاک شده.

■اياق بِر بِر قويالار نَردبانه (آياغی بير بير قويارلار نردبانه) يعنی ترقی تدريجی است بايد پله پله بالا رفت والا پرت می شود پايش می شکند يا سرش چنانکه محسوس است و ديده شد.

■اوزکه فلانی نن کوره کن اولماخ (اؤزگه فيلانی ايله کوره‌کن اولماق) مثل جنگ کردن است با خاطرجمعی استعداد ديگران که بالاخره مغلوبست و اظهار تجمل است با مخلفات هم سالگان که چند روز ديگر معلوم گشته خوار خواهد شد.

■آتا اوغلنان ساواشدی ابله آدم ايناندی (آتا اوغلو ايله ساواشدی ابله آدام ايناندی) جنگ پدر را با پسر و خصومت پسرهمينکه خودش را جا کرد از خانم به آقا سعايت می کند.

■ايلان ويران آلاچاتی دان قورخار (ايلان وورانی آلا چاتی دان قورخار) آدم صدمه خورد هشيار می‌شود که المومِن لاَ يَلَدُع حجر مرتين.

■ايکی فندق بر کِردکانُون کوتين يِرتار (ايکی فينديق بير گيردکانين گوتون ييرتار) يعنی دو ضعيف متحد بر يک شخص قوی غالب است پشه چو پرشد بزند پيل را با همه تندی و صلابت در اوست اتحاد معنوی نه لفظی.

■آجون ايمانی اولماز (آجيين ايمانی اولماز) که گفته اند در گرسنگی موت پرهيز نماند افلاس عنان از کف تقوی بستاند.

■ایلچی سی گلیم اولانون باشنه کلیم اولور (ائلچی‌سی گولوم اولانین باشینا کولوم اولور) خاک بر سر آن کس باد که از وجدان و حساسیت و ادراکات خود غفلت نموده به گفته های جریده نویسان ابن الوقت اعتقاد نماید و انتشارات ایشان را اعتماد بکند.

■اوشاق یخلا یخلا بیور (اوشاق یخیلا –یخیلا بویور) مثل هر قاعده و قانون عقلانی است که با صدمه دیدن از جهال آن زمان بزرگ می شود.

■آشنا آشنا چخدی اوجاق باشنه (آشینا – آشینا، چیخدی اوجاق باشینا) مثل مهمانیست همینکه به صد و صاحب عزت دید خانگی میافتد و مثل این است بعد از رواج امانت ادعای مالکیت می نماید.

■آدم آدمه گرک در (آدام آداما گرک دیر) یعنی انسان مدنی است طبعاً که در عالم تمدن به همدیگر محتاج است پس قطع مراوده و ترک معاشرت با بنی نوع خود منافی مدنیت و وحشت و تنفر از خواص حیوانیت است.

■اورکن هر قدر اوزون اولسا آخر دُووانااقدان گچر (اؤرکن هر قدر اوزون اولسا آخیر دووانااق دان گئچر) یعنی شخص هر قدر قوی و پر زور و بلند مرتبه بشود باز احتیاجش به عالم خواهد افتاد و در امور دنیوی و اخروی.

■ایسدی آشما سویوخ سو قاتما (ایسدی آشیما سویوق سو قاتما) یعنی یک محبت که در میان دو شخص گرم شده است با سخن چینی سردش نگردان.

■آرپا اکن بوغدا بیچمز (ارپا اکن بوغدا بیچمز) یعنی بدکننده به نیکی چشم نتوان داشت که گفته اند گندم از گندم بروید جو ز جو: از مکافات عمل غافل مشو.

■اوزگیه قویی قازان اوزی دوشَر (اؤزگه قویو قازان اؤزو دوشه‌ر) فارس گوید چاه مکن بهر کسی اول خودت دوم کسی عرب گوید مَن حَفَرِ بئر الأجنه وَقَعَ فیه.

■اون اولچ بِر بچ (اون اؤلچ بیر بیلچ) یعنی در کاری ده دفعه تدبر و تفکر نما بعد اقدام کن تا پشیمان نگردی که گفته حضرت امیرالمومنین علیه السلام است مَن فکر فی العواقب اَمَن من المعاطِبِ.

■آقاج بار کتدوقجه باشین اشاقه تکر (آغاج بار گتیردیکجه باشین آشاغی تیکر) مثل مردان نجیب دولت و رجال اصیل ملت است که هر قدر مرتبه پیدا کنند رأفتشان به مردم زیاد تر خواهد شد.

■اوغلان غوره لقدا مویز اولوب (اوغلان قوراليقدا ، مووز اولوب) یعنی قبل از بلوغ و حدّ کمال داعیه مردی دارد مثل نیمچه ملا که خود را عالم می داند و

مثل من بَلَغَ الحُکمُ است که به یاد گرفتن چند مسئله شرعی و به حاضر شدن چند دفعه به نماز جماعت به نظر استحقار به مردم کرد.

■ایلانی خوش دل یوادان چخاردی (ایلانی خوش دیل یووادان چیحاردیر) یعنی زبان خوش خشونت درشتی دشمن را به ملامت و نرمی مبتدل می کند.

■اوز ویرنده آستر ایستر (اوز وئرنده آستار ایستهر) مثل شخصی است چون انسانیت از جائی بیند چیزهایی غیرمتعارف و خارج از رسم خواهش می کند خاصیت این حالت محرومی از احسان آتیه است.

■ایپ قرلماز جان چخماز (ایپ قیریلماز جان چیخماز) یعنی در شداید دنیا به کثرت محنت رشته جان آدمی بریده نمی شود.

■اوغریدان اوغریا حلال دُر (اوغرودان اوغرویا حلال دیر) یعنی اگر محتاجی از مسلمین به قدر سد رمق و دفع گرسنگی از دزدان خزانه دولت ببر و حلال است.

■آری یواسنا چپ اوزاتدوخ (آری یوواسینا چوپ اوزاتدیق) یعنی با آدم درشت و ناهموار و موذی طرف شدیم.

■آغر اوتور بامان گل (آغیر اوتور باتمان گل) یعنی بی جهت ازجا حرکت مکن با وقار باش تا سبک نگردی و ریشخند مردم نشنوی.

■ایتون قولاقین کسدوقجه صرف اولی (ایتین قولاغین کسدیکجه صرف اولور) مثل بعضی از اشرار است که بعد از حبس چوب و تنبیه بدتر از اولی می شوند از سر سختی و سیه دلی. (صرف اولماق= خرج اولماق، خرج چیخارتماق)

■الیم خمیر قارنیم (آلیم خمیر قارنیم آج) آج مثل کسی است که حرکت و سعی او زیاده از برکت او بوده باشد.

■ایت ایتلقندان ال چکسه سم سم ماقندان ال چکمز (ایت ایتلیغیندان ال چکسه سوم سوممماغدان ال چکمز) یعنی زناکار و لواط کننده اگر دست او به زنا و لواط نرسد از لاس زدن دست نمی کشد.

■ایش اَلدَن، سُوز دِلدَن، اغُول بیلدن چخماسا فایده‌سی یوخدور (ایش الدن، سؤز دیلدن، اوغول بئلدن چیخمازسا فایداسی یوخدور) زیرا که گفته اند کس نخارد پشت من جز ناخن انگشت من.

■ایشکیم اولمه یونجه بتنجه یونجه سارالما توبره تکنجه (ائششییم اولمه یونجا بیتینجه، یونجا سارالما توربا تیکینجه) مثل وعده دادن دور و درازست که به حالت موعود چندان فایده ندارد.

■ایشکه منماق بر عیب دوشماق ایکی عیب (ائششیه مینمک بیر عیب ائششکدن دوشمک ایکی عیب) زن طهرانی جوان و تربیت شده خراج گرفتن

یک عیب و همچو زنی را مدتی زیر نکاح گذاشتن ولی خیال خود رفتن دو عیب بلکه هزار عیب.

■اوزون کوسو اَل یاندرماز (اوزون کوسو ال یاندیرماز) یعنی دوست که دوست است با بیگانه هم رفتار نیک کردن خالی از فایده نخواهد شد. آسایش دو گیتی تفسیر این دو حرف است/با دوستان مروت با دشمنان مدارا.

■آختاران تاپار (آختاران تاپار) جوینده یابنده است مگر اینکه آن چیز از خیر امکان خارج باشد مثل تحصیل کیمیا و علم تسخیر جن و تسخیر ارواح و امثال آنها که عمرها و راه این مفقود ها خصوصا در مشاقی تلف شده، هنوز سلسله دراویش و خوانین متصوفه و شاهزادگان و نجبای مدرسه و عرفاء صوری در رهش می پوید و این نایافته را می جویند به امید اینکه شاید بدین وسیله باز دولت رفته و عزت گذشته را تحصیل نمایند و مطاعیتی و ریاستی به دست آرند.

■آجون قورشاقندا چورک قالماز (آجین قورشاغیندا چورهک قالماز) یعنی شخص کم مایه و بی‌بضاعت سرمایه را زیاد نمی تواند بکند و نمی تواند نگاه دارد.

■اولینی اوز باشنه قویسان سچار تابوتی باترور (اؤلونو اؤز باشینا قویسان سیچار تابوتونو باتیرار) اشخاص مرده دل را که اشرار است اگر به حال خود گذارند مملکت را ملوث شرارت خود خراب و ملوث می نمایند.

■اوجوزدان بهاسی اولماز (اوجوزدان باهاسی اولماز) یعنی ارزان می خواهیم بخوریم ولی بدبختانه گرانتر تمام شد.

■ایت قورساقی ساری یاغ کوتورمز (ایت قورساغی ساری یاغ گؤتورمز) یعنی آدم نانجیب احسان و خوبی برنمی دارد و ماده بی استعداد و پست فطرت تربیت قبول نمی کند.

■آق گوتنن قره گوت چایدان کچنده بیلنور (آغ گؤتونه‌ن قارا گؤت چیایدان گئچنده بیلینیر) یعنی تا آزمایش پیش نیاید مرد از نامرد و با هزار چهره و سعید از شقی امتیاز پیدا نمی کند، خوش بود گر محک تجربه آید به میان تا سیه روی شود آنکه در او غش باشد چنانکه امتحان شدیم.

■او باغه سچم که کلیدی ...ورده اولا (او باغا سیچیم کی کلیدی گؤتورنده اولا) مثل مردست رک است در نگاه داشتن ناموس بی غیرت همچو مردی باید رید.

■آینون مین بِر اویونی وار بر امروُد اوُستندَه (آیینین مین بیر اویونو وار بیر امرود اوستونده) اهل مذهب جدید هزار حقه بازی در میان مسلمانان میاندازد

و به جهت ظهور و رواج مذهب خود کند هر دم به رنگی و هر روز به لباسی میآید.

■اتیلن آبدوغ چورک قوردوخ (ایت ایله آبدوغ چوره‌ک قوردوق) یعنی با آدم نجس و مردار هم قطار و طرف حساب و شریک معامله شدیم.

■آتی آت یانیندا باغلارسان همرنگ اولماسا همخوی اولار (آتی ات یانیندا باغلاسان هم رنگ اولمازسا هم خوی اولار) کسانی که به فرنگستان مسافرت می نماید فرنگی نمی شوند ولی خوی رجال و خصلت فرنگیها را یاد می گیرد حضرات فرنگی ما با آن حالیه آن زحمت را کم کرده مسافرت نکرده همخوی و همرنگ فرنگی شدند.

■آغلامیان اوشاقه سود ویرمزلر (آغلامایان اوشاغا سود وئرمزلر) یعنی شخص ساکت و بی صدا محروم است که گفته اند؛ تا نگرید طفل کی نوشد لبن/تا نگرید ابر کی خندد چمن. اصرار باعث نیل مرام است ولی با رفتن آبرو.

■ایت ایتلن بوغشدی یولچنون گونی دوغدی (ایت ایت ایلن بوغوشدو یولچونون گونو دوغدی) جنگیدن خارجه با خارجه ایرانی را خوش دل می گرداند و امیدوار می سازد و جنگیدن ایرانی با ایرانی ایضاً خارجه را به طمع می اندازد امان از سوء تدبیر و شومی یقین.

■ابله اودور دنیا ایچون غم ییه تاری بیلور کیم قازانا کیم ییه (ابله اودور دونیا اوچون غم یئیه، تانری بیلیر کیم قازانی کیم یئیه) مثل اشخاصی است که در انجام کاری و تحصیل دولتی رنجها بردند ترسها دیدند و در بیابانها گرسنه خوابیدند اشخاص دیگر به هیچ کدام از این شداید دچار نشده زحمتی نکشیده لذات و ثمره آن کار راچشیدند هزار نکته باریکتر ز مو اینجاست فاعتبروا.

■اوشاقا ایش بیور دالنجه گیت (اوشاغا ایش بویور دالینجا گئت) یعنی شخص آزموده به بچه کار نمی فرماید زیرا که کار درست و تمام از صاحب عقل ناتمام حاصل نمی گردد سعدی ره جز به خردمند مفرما عمل.

■ایلانون آقنه ده لعنت قره سنه ده (ایلانین آغینادا لعنت قاراسینا دا) موذی و مردم آزار ملعونست خواه سفیدجامه و خواهی سیاه باش.

■ایت ساخلا باشوی کمورسین (ایت ساخلا باشیوی گمیرسین) مثل نوکر است که بعد از سیر شدن با آقا طرف می شود و مثل کلفت و دایه است همینکه فدائیان از قشون دولت و ملت که جان عزیز را فدا کرده اند و می کنند به داعیه تحصیل شرف و حفظ ناموس ملت و دولت. جاموش شیشه کیدن نه آنلار یعنی قشون دولتی که به هزار تدبیر و حیل مداخله مملکتی ورود کنند به تهدیدات لفظی و متینک های صوری اعتناء نمی کنند و نمی ترسند و بیرون نمی روند پس علاج بیرون آوردن آن خار از چشم و در آوردن این استخوان از گلو با یک

اح قوی و پف درستی است و این هم عبارت از اتحاد معنوی اهالی آن مملکت است.

»امثال دایر به حرف باء«

■بردانا برنخرون آدین پوخلار (بیر دانا بیر ناخیرین آدین پوخلار) که فرموده سعدیست:

بسا نام نیکوی پنجاه سال

که یک نام زشتش کند پایمال

و باز می فرماید:

چو از قومی یکی پنداشتی کرد نه

که را منزلت ماند نه مه

را نمی بینی که گاوی در علفزار بیالاید همه گاوان ده را.

■بر گلنن بهار اولماز (بیر گولونه‌ن باهار اولماز) یعنی با یک نفر عالم عامِل و مؤمن دیندار و مسلم حق گو و کاسب و تاجر حلال خوار معاش و معاد دین و دینار رونقی پیدا نمی کند.

■بش بارماخ بِردَ گل (بئش بارماق بیر دئیل) یعنی مراتب فهم و علم و دانش خلق به یکسان نیست خداوند تعالی فرماید و رَفَعنا بعضهم فوق بعض و درجات.

■بر الده ایکی قاربوز دوتماق اولماز (بیر الده ایکی قارپیز توتماق اولماز) فایده دو کسب را در یک حال نتوان برد.

■باغبانون یمیش وقتی قولاقی کر اولی (باغبانین یئمیش وقتی قولاغی کار اولی) یعنی آدم رذل و نانجیب وقت نعمت حاجات و توقعات نزدیکانش را وقعی نمی گذارد.

■بادلَن گَلَن بادلَن گیدَر (باد ایلن گلن بادایلن گئدر) مداخل ماموریت و دخل ایام حکومت است.

■بر دَلی بر داش قوییه سالدی مین عاقل چخاردانمادی (بیر دلی بیر داش قویویا سالدی مین عاغیللی چیخاردانمادی) یعنی چند نفر سفیه از ملت حرکت سفیهانه کرد هزار عاقل را بلکه تمام ملت را به زحمت انداخت.

■بو قرقناخان دورمز (بیر قرقناخان دورماز) مثل افراط در کشتن و سیاست است و چیز اسراف شده را هم گویند.

■بگ دیدیگون هانسی بگنمدیگون هانسی (بَی دئدییین هانسی، بینمه‌دییین هانسی) گفتنت کجا پسند نکردن کدام مثل کوچکان از ملت است نسبت به بزرگان دولت و ملت که امور صادره از ایشان مطابق سلیقه و موافق رأی عوام نمی باشد.

■بو تپکه ات دوزر (بو تپییه آت دؤزەر) به این صدمات چندساله اهالی ایران است که طاقت آورده‌اند باقتضای اصالت و استقامت ذاتی که دارند.

■بیوک باشین بیوک ده بلاسی اولور (بویوک باشین بؤیوک بلاسی اولور) یعنی امتحان و ابتلاء آدم بزرگ بزرگ می شود زیرا همچون شخصی عادی مرجع ملت و یا دولت است لازمه این مقام منیع تحمل زحمات خلق است.

■بحث لن حجه کیدن یولاردا سرگردان قالور (بحث ایلن حجه گئدن یولاردا سرگردان قالیر) مثل تشکیل بانک ملی است با عدم اعتبار و دست خالی.

■باغه باخارسان باغ اولی باخماسان داغ اولی (باغا باخسان باغ اولور، باخمازسان داغ) یعنی اگر وزرا بر مملکت توجه فرمایند مثل باغ طراوت پیدا کرده و نفع می دهد و اگر غفلت ورزند مثل بیابان بایر و کوه خالی از منفعت خواهد بود.

■بو باشه بو بورک چوقدور (بو باشا بو بورک چوخدور) یعنی به مثل این بنده چیزدان این وزراء زیادت و تنظیف طبیعی دارا لخلافه را این بلدیه نیز کافیست.

■بالالی قارقا پوخ ییه بولمز (بالالی قارقا پوخ یئیه بیلمز) چون نمی تواند که برای بچه بچه هایش ببرد و رقّت مادری مانع است که تنها بخورد اشخاص مهوه نشین از خانه و بچه بی خبر پست تر از این حیوان نجس خوار است.

■باغ دان اَرِک قورتولدی سلام علیک قورتولدی (باغدان اریک قورتولدو سلام علیک قورتولدوا!) ارباب حاجت مادام امید و احتیاج دارد تملق و بتصبص می

نماید همین که احتیاج رفع شد گویا آن شخص را ندیده و نمی شناسد و از بی حیایی گردن می گیرد.

■بِر بی نمازدان اوتری مسجدون قاپوسین باغلاماق اولماز (بیر بی نامازدان اؤتورو مسجیدین قاپیسین باغلاماق اولماز) یعنی به ملاحظه بی رشدی یک نفر پسر ناخلف نشاید تمام اولاد را از نظر انداختن و به تربیت آنها نپرداختن و به جهت بدی یک نفر از عشیره همه اقوام را ترک نمود و رعایت نکرد.

■بولانماسا دُورُولماز (بولانمازسا دورولماز) یعنی پریشان نشود کار به سامان نرسد.

■باشنه کلن باشماقچی اولی (باشینا گلن باشماقچی اولی) یعنی آدم صدمه دیده استاد می شود یعنی نفع را از ضرر و خوب را از بد و دوست را از دشمن بهتر تمیز نمی دهد.

■بر تکنی بولمین مین تکنی ده بولمز (بیر تیکه‌نی بیلمه‌ین مین تیکه‌نی ده بیملز) یعنی هر کسی که اندک از احسان را نداند زیاد را باز نمی شناسد که اندکی نمونه بسیاریست.

■بیک ویرن آتون دیشینه باخمازلار (بَی وئرن آتین دیشینه باخمازلار) یعنی احسان و عطاء مرحمتی آقایان را ایراد گرفتن و عیب رساندن از عدم اهلیت است.

»امثال دایر به حرف جیم«

■جوجه نی پایزده سانالار (جوجه‌نی پاییزدا سایارلار) یعنی فایده در وقت ثمره است در آخر کار نه در حین اقدام به کار.

■جان دان قونشی پائی اولماز (جاندان قونشویا پای اولماز) کمر در همت نومیدی برای نجات و استخلاص خود بسی خواهد کوشید آن وقت چه جز جهل که نباید گذاشت و چه پولها که نباید خرج کرد.

■پشنک پوخی درمان اولدی سچدی اوستن قویلادی (پشیین پوخو درمان اولدو، سیچدی اوستون قویلادی) مثل شخص لئیمی است که چیزی بی قیمت را اگر از او بخواهی خیال می کند شاید این چیز مصرفی دارد که از من می خواهند چرا بدهم و پنهان نکنم.

■پوخ یماقی بس دَگل حکیم لقده ایلر (پوخ یئمه‌یی بس دئییل حکیملیق دا ائیلییر) مثل وافوری و شراب خوار است که شراب خوردن و وافور کشیدنش بس نیست طبابت هم می کند اگر دست یکی بلرزد می گوید عرق بخور فلانی نمی دانی من خوردم سهلم اکثر مردم را به این مداوا کرده ام خوب شده حال اینکه در حین طبابت حکیم باشی دستهایش می لرزد و از خود خبری ندارد وافوری دگر طبیب همه دردهاست. دندان درد می کند می گوید وافور بکش

نمی دانی درد سهل است پدر کرم را در می آورد و چشم آب می ریزد می گوید عمو اوغلی وافور بکش هر وقت چشم من آب می ریزد وافور می کشم خوب می شود احمق چنین خیال می کند که همه چشمها مثل چشم او می باشد که در وقت گذشتن وافور آب بریزد همین که وافور کشید خوب بشود.

■پشنک آخری توبره کش اولی (پشنگ آخیری توربا کش اولو) یعنی می بینم اشخاص و خانواده‌هائی که بالا دست همه بودند زیر دست همه واقع گشتند چنین است آئین گردنده دهر که بخشد بمهر و ستاند به قهر.

»امثال دایر به حرف تاء نقطه دار است«

■تیز اله گلن تیز ایاقدان دوشر (تئز اله گلن تئز آیاقدان دوشه‌ر) یعنی هرچه زود بیاید دیر نپاید مثل جوجه که یکسال است عمر او بلکه کمتر چون محض بیرون آمدن از تخم دانه می خورده و راه می رود.

■تیز چاتان منزله تیز یتشور (تئز چاتان منزیله تئز یئتیشه‌ر) که گفته اند هرکه شب راه می رفت زود به منزل رسید.

■تولانباردا لاله بتوب (تولانباردا لاله بیتیب) مثل دختر زیبا و مقبول است در میان طائف متهم و خراب که شارع مقدس خضراء الدمن نامش نهاده.

■تولکی وار باش قوپاردی قوردون آدی بدنام در (تولکو وار باش قوپاردی آدی بدنام دیر) مثل بعضی از علمای و طلاب صوری و بی عمل و بدکردار است که در لباس امن و بی آزاری و کسوت دیانت و دین داری حرکات ظالمانه به شرف امانت و دیانت و فقه و علم بر میخورند به طوری که مردم از تعدیات آنها از ظلمه امیدوار می باشند.

■تازنون هیزلقندان طوشان سامانلقده بالالار (تازینین قیزلیغیندان دوشان سامانلیق دا بالالار) از بی حسی سلاطین و بی عملی و غفلت وزراء اجانب در عروق مملکت جای می کنند و از سستی حکام اشرار در نزدیک شهر قافله می زنند.

■تندکیدن تیز یورولور (تند گئدن نئز یورولور) فرموده شیخ است:

اسب تازی دو تک رود شباب

شتر آهسته می رود شب و روز

■مثل ایرانیان است در ترقیات ملی بلی هرچه آرام تر به ثبات نزدیکتر خواهد شد فارس گوید یک فرسخ برو پاکیزه برو.

■تازه کوزه سرین سو نعمت (تازا کوزه سو نعمت!) مطبوع تازه است که بعد از زحمت بانسان به دلخواه او برسد.

■تک الدن سس چخماز (تک الدن سس چیخماز) در پیشرفت مقاصد اتحاد و اتفاق لازم است تا اقدام شود که به تنهایی امور پیشرفت ندارد.

■تولکی چوخ بیلدیگندن تله یه طوشر (تولکو چوخ بیلدیگیندن تله‌یه دوشر) یعنی از راه تقلب و خباثت می برد گرگ را به تله اندازد و خود می افتد به شومی خیانت نه از جهت پرهوشی و زکاوت وگرنه لازم می آید که فراست و پرهوشی سبب هلاک شود و حال اینکه موجب نجات است.

■تله سن ترسه سچار (تله‌سن ترسه سیچار) یعنی عجله و شتاب زدگی کار را عقب می اندازد سهل است ضایع و خراب هم می کند.

■تنبل آدم فکرلی اولی (تنبل آدام فیکیرلی اولی) به جهت آنکه فکر او از ترس کار زیاده از کار کننده می باشد.

■تکه تکیه کمک در (تیکه تیکیه کومک دیر) مستمری و مواجب مختصر و دخل جزئی از دست رنج و صنعت پسر برای مرد پیر عیال ما راعانه است.

■تکه ایلن دوست اولان ایلر کُسلی قالور (تیکه ایلن دوست اولان ایللر کوسولو قالیر) دوستی و رفاقت که برای خوردن باشد اگر یک روز نخورد یکسال کدورت آرد.

■تره یین ده یازی چخارتدی کره یین ده (ترَه یئیه‌ن ده یازی چیخرتدی، کره یئیه‌ن ده) حادثات جهانم همین پسند آمد که خوب و زشت و بد و نیک در

گذر دیدم شنیده ایم که محمود غزنوی شب وی شراب خورد و شبش جمله در سمور گذشت. گدای گوشه نشینی لب تنور گذشت لب تنور بر آن بی نوای عور گذشت علی الصباح بزد نعره که یا محمود شب سمور گذشت و لب تنور گذشت.

■طویدا دونین تانیدی (تویدا دونون تانیدی) مثل کسیست که در مجلسی از اثاث البیت خود می‌بیند و در میان جمع می گوید خوب کردید آوردید به خانه سپرده بودم که هر چه لازم داشته باشید بدهند.

»امثال دایر به حرف پاء فارسی«

■په لن پلو اولماز یاغنان دکی گرک (په ایله‌ن پیلو اولماز، یاغینان دویو گرک) یعنی برای تحصیل هر چیز اسباب مناسب آن کار لازم است که تا اقدام شود وگرنه ناقص است و وقت و مایه ضایع و گفته اکابر است. تحصیل کمالات کم آلاتلن اولماز تحصیل کمالات کم آلات گرک در زیرا که امور عاریه ماسباب جاری شده و خواهد شد.

■پشگون آغزی اَتَه یتیشمز دیرنه پس ایی گلور (پیشییین آغزی اته یئتیشمز دئییر نه پیس ایی گلیر) یعنی اشخاصی که قدرت و یارای و استعداد تحصیل

علوم ریاضی و صنایع ندارند به مفاد الناس اعداء لما جهلوا اظهار کرامت می نمایند به ملاحظه اینکه هر که زبان فرانسه و علم معادن و علم طبقات الارض بخواند و بداند کافر می شود از دین بر میگردد ای بسا اشخاص علوم ریاضی نخوانده و خارجه ندیده از دین برگشته و مرتد شده اند از بی علمی و نادانی پس مدار در تدین باستحکام عقاید حقه است پس بعد از تحصیل معارف الهیه و علوم دینیه دانستن تمامی فنون و علوم خارجه هیچ عیبی نخواهد داشت بلکه دلیل فضیلت است.

■پلاسوه گوره اياقوی اوزات (پالازیوا گؤزه آیاغیوی اوزالت) یعنی به اندازه گلیمت پا دراز کن وگرنه پایت می چاید یعنی یک امر معاشت سرو می شود و از جوش می افتد.

■پوخوه گوره بستان اک (پوخووا گؤره بوستان اک) یعنی به اندازه مایه ات کسب و تجارت کن و به قدر بضاعت دکان درست نما که وا نمانی و دو روز دیگر به واسطه بالا نشینی و فراخ روی ریشخند مردم روزگار نگردی.

■پوخه گوره تزک (پوخا گؤره تزه‌ک) نسبت زمان ماضی و حال است به هم مستبقل چه باشد خداوند تعالی بهتر می داند ولی اهل تجربه گفته اند رفته را آیینه آینده دان و فرموده حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام است فس العد بالا مس کی تسریح.

■پوخ ییه نون قاشوقی بیلنده اولی (پوخ یئییه‌نین قاشیغی بئلینده اولی) عزیز من یا سیقار نکش یا قوطی نگاه دار پر نه خالی.

■پول پولی قازانی (پول پولو قازانی) مثل اشخاص با هنر و دست خالی است که هرچه کوشش می‌نماید باز عقب هستند و امرشان پیشرفت ندارد. بلی ماده می زاید نه نر پرواضح است.

■پولون چوخدی ضامن اول ایشون یوخدی شاهد اول (پولون چوخدو ضامین اول، ایشین یوخدو شاهید اول) که خودت از کیسه خواهی داد. که به محضرها احضار خواهی شد.

■پشگی سالورسان دامه آخرده دونر اوز گوزوی جرماخلار (پیشیی سالسان دامه آخیرده دونوب اؤز گؤزووی چیرماقلار) مثل زن و فرزند است وقتی که خیلی متعرض شدی و ایراد گرفتی و اغماض از بعضی ناملایمات نکردی آخرالامر لابد اطرف خواهد شد و ناملایم خواهد گفت و مثل مقصر دولت است اگر چنانکه آنقدر سخت نگرفتند دو روز دیگر پشیمان شده واسطه تراشی خواهد کرد وگرنه در صورت پسر با پدر و مادر کردن نشاید مگر اینکه پدر مخالفت مسلک پسر باشد این وقت به بالاتر از این انتظار می رود و یا اینکه هوای ریاست بر سر باشد آن وقت شرف و عزت را در فنای پدر خواهد دانست و بالعکس در ماده بعضی از پادشاهان سلف چنانچه تاریخ نشان می دهد.

»امثال دایر به حرف چیم«

■چورکی ویر چورکچیه بر چورکده اوسته ویر (چؤزه‌گی وئر چوره‌کچی‌یه بیر چؤره‌ک ده اوستونده وئر) یعنی کار را به استاد کار رجوع کن، هر چند دست مزد و اجرت زیاد بگیرد کارت خراب نشود و خرج دو تا نگردد.

■چوخ گزن چوخ بیلور (چوخ گزه‌ن چوخ بیلیر) ولی با علم و بصیرت و نظر عبرت وگرنه خر عیسی اگر به مکه رود بازگردد هنوز خر باشد که خطا قَل سیرَ ما فی الارض متوجه به زمره عالمان و گروه عاقلان و دانشمندان است.

■چوخ دانشان چوخ ییر (چوخ دانیشان چوخ یئیه‌ر) یعنی مسئولیت از پرحرفی می باشد که گفته شیخ است نگفته ندارد کسی با تو کار و لیکن چو گفتی دلیلش بیار.

■چولمکه ویره ویره چخار قازان بهاسنه (چؤلمه‌یه وئره- وئره چبخار قازان بهاسینا) یعنی قیمت ظرف سفالی در آخر گرانتر از مس می باشد.

■چوخ بیلورسن آز دانش (چوخ بیلیرسن آز دانیش) مرد باید که دانش او زیاده از گفتار او باشد نه مثل بعضی از واعظین و ناطقین باشد که داعیه ایشان بالاتر از کمال آنها می باشد.

■چوخ یمک انسانی آز یمکدن قویار (چ.خ یئمک آدامی آز یئمکدن قویار) یعنی حریص می‌خواهد زیاد بخورد از کم هم محروم می ماند.

■چولین قوشی چایون طاشی (چوخون قوشو چایین داشی) شغل دولت و مواجب دولت شما حسادت نکنید بگذارید یک نفر از بنی نوع لقمه نانی با هنری که دارد و پرده ناموس خود را نگهدارد.

■چورکی آت دریایه بالق بولمسه خالق بیلور (چؤره‌گی آت دریایه بالیق بیلمزسه خالیق بیلیر) که گفته اند تو نیکوئی کن و در دجله انداز که ایزد در بیابانت دهد باز.

■چولین ایترن (چولون ایتیره‌ن) شخصی را گویند که در هر جا از روی سهو و نسیان یک چیز بگذارد.

■چولمک دغرلاندی دواقین تاپدی (چؤلمک دیغیرلاندی دوواغین تاپدی) مثل مناسب افتادن زناشوئی است و مناسب آمدن رفاقت و شراکت را هم گویند.

■چوخ گُلن چوخ آغلار (چوخ گولن چوخ آغلار) زیرا که آخر شادی محزونی و ثمره خندیدن زیاد باعث گریه است.

■چوخ آشنادوتان آشناسیز قالار (چوخ آشینا توتان آشیناسیز قالار) زیرا که وقت و قدرت یک نفر به رضاجوئی و میل خاطر جمعی وفا نکند.

■چراغ اوزدبنه ایشیق سالماز (چیراق اؤز دیبینه ایشیق سالماز) مثل آدم نانجیب و رذل است که در وقت شغل به نزدیکان خود روشنایی ندارد.

■چوخ بیلن چوخ چکر (چوخ بیلەن چوخ چکر) به جهت اینکه به واسطه هنرش از واهب عطایا غفلت می کند پس در این وقت سلب نظر رحمت از این شخص می شود تاپایش بپوید زحمت بیند و لباس ذلت و خواری تا جان وارد می پوشد چنانچه به تجربه رسیده.

حکایت منظومه به طرق تمثیل

گفت عاقل به جاهلی که ترا

هم چو من نیستت ز غم دوری

من بدین عقل بینوا و فقیر

تو بدین جهل شاد و مسروری

گفت جهل مگر نمی دانی

که منم محترم تو معذوری

من توکل به لطف حق کردم

تو به تدبیر خویش مغروری

■ حلوا حلوا دیمگیلن آغز شیرین اولماز (حالوا حالوا دئمگیلن آغیز شیرین اولماز) کار را اسباب لازم است و ثروت را علم و استعداد و زحمت در کار است.

»امثال دایر به حرف خاء«

■خلیفه کیسه سندن باغشلاماق (خلیفه کیسه سیندن باعیشلاماق) کنایه از سخاوت کردن است از مال غیر مثل بخشش ناظر و نوکر است از مال ارباب و آقا.

■خانه بکرایه اولوب طویوق ساخلاماق (خانابکیره اولوب تویوق ساخلاماق!؟) مثل مقصر نگاه داشتن سفراء در مملکتی که مقیم است.

■خائن خوفلی اولی (خائن خوفلو اولی) مثل اشخاص خائن است که یک ساعت از نوکر حکومت مطمئن و فارغبال نیست.

»امثال دایر به حرف دال است«

■دوه چمدکدن نه آنلار (دوه چیمدیکدن نه آنلار) آدم پوست کلفت از حرفهای حکیمانه متعظ نمی شود و زجرهای و تنبیهات حکومتی می خواهد گر نباشد چوب تر فرمان نیارد گاو و خر.

■دوه چیلن دوست اولانون دروازسی گن گرگ (دوه چی ایلن دوست اولانین دروازاسی گئن گرک) یعنی رفاقت با هر کس به اندازه حال اوست وگرنه اسباب زحمت است و نمیگیرد یا مکن با پیل بانان دوستی یا بنا کن خانه درخورد پیل.

■دمور قاپونون تخته قاپویه احتیاجی طوشر (دمیر قاپینین تخته قاپی یا احتیاجی دوشر) یعنی آدم غنی به آدم فقیر نیز گاهی محتاج می شود زیرا که مقتضای تمدن بر این است.

■دوگمه خلقون قاپوسین دویلر قاپوی (دویمه خالقین قاپیسین دویه-لر قاپونو) یعنی از دیوار همسایه به زن او نگاه کنی البته از دیوارت نگاه خواهند کرد.

■دولت دولتی گتوری نکبت نکبتی (دوولت دوولتی گتیره-ر، نیکبت نیکبتی) مثل مواصلت اغنیاء با اعیانست و پیوند کردن فقرا با فقرا.

■دده سنین گورمین شاه لیق ادعاسی ایلر (دده- سنی گورمه-ین شاهلیق ایدعاسی ایلیر) مثل رفتار امیرانه مرد که دهاتی است در جای ناشناخت و مثل عینک گذاردن و قالوش پوتین پا کردن و ستیره شلوار پوشیدن طلبه دهاتی است بعد از ورود به شهر به یک هفته فاصله حال اینکه پدر آخوند در ده خوشه چین است در مرتبه نه زارع.

■دَلِدن دوغری خبر (دلیدن دوغرو خبر) یعنی آدم دیوانه واقع را می گوید خواه خوب و خواه بد قوه عاقله ندارد که خوب را بگوید و به ملاحظه خوف و رجاء بد را پرده بکشد مرد حق گو به منزله دیوانه می باشد.

■دده گورممسن دیرسن بس شاه قلی دا بر دده در (دده گؤرمه-میسن دئیرسن شاه قولو دا بیر دده دیر!) یعنی شخص متمدن ندیده آن است که بعضی حالات مضحکه و اداهای خنک را تمدن می داند.

■دردلی آدم دین گن اولور (دردلی آدام دئینگن اولور) مثل جریده نویسان بی غرض و متمدن و متعصب است.

■درد بر اولسا چاره سینه نه وار (درد بیراولسا چاره‌سینه نه وار) اختلاف کلمه. بی پولی. عدم اسباب ترقی. غرض شخصی. و.و.و.

■دوه دن بیوک فیل وار (دوه‌دن بویوک فیل وار) یعنی هر قدر تصور نمائی بزرگتر از بزرگ هست.

■دوزی ییوب نمکدانی سندرما (دوزو یئییب نمکدانی سیندرما) که گفته اند هرکس که نمک خورد و نمکدان شکند در مذهب رندان جهان سگ به از اوست.

■دلیه گونده بایرام (دلی‌یه گونده بایرام دیر) برای دیوانه هر روز عید است زیرا که غم موجود و پریشانی معدوم ندارد همچو حالی در واقع عید است.

■دکرمانون یاراشقی توربادا‌غا جقدر (دیرمانین یاراشیغی تورپاغیندا دیر) یعنی زینت میرزا کیف و قلمدان است و زیور تاجر چورتکه و دفتر و شأن عالم کتاب و قرآن است و شایسته زاهدان سجاده و تسبیح و شایسته حکام فلکه زنجیر و زیبنده سلاطین عدل و مشورت و تدبیر

■دوست طاشی چوق انجیدر (دوست داشی چوخ اینجیدر) به جهت اینکه اقتضای دوستی سپر سنگ بودن است نه سنگ انداختن که ازو این انتظار نمی رود. دنمینون بر دننی وار برای مظلوم و ساکت و شکایت نکنده انتقام کشنده هست بس قوی.

■دوران اوکوز یاتان اوکوزون باشنه سچار (دوران اؤکوز یاتان اؤکوزون باشینا سیچار) یعنی فضیلت و پیروزی ایستاده راست نه نشسته و تنبلی است.

■داما داما گول اولی دادا دادا هیچ (داما داما گؤل اولی، دادا دادا هئچ) قطره قطره جمع شود دریا شود مثل خزانه دولت است در پر شدن و خالی شدن.

■دالدان آتان طاش توبوقه دگر(دالدان آتیلان داش توپوغا ده‌یر) یعنی بعد از گذشتن کار قیل و قال و خیالات و کدورت فایده نرساند.

■دریایه بر طاش آت یاقیه سال(دریایا بیر داش آت یا بیر قایا سال) یعنی به آدم دریا دل و گرانمایه فحش بگو یا تعریف نما تغییر حال نمی کند یعنی نظر به ردّ و قبول عوام ندارد.

■داغ طاغه یتیشمز آدم آدمه یتیشور(داغ داغا یئتیشمز آدام آداما یئتیشیر) یعنی با یگانه و بیگانه با خوبی و ادب رفتار نما باز به یک دیگر می رسید.

»امثال دایر به حرف رآء بی نقطه«

■رعیت دیواری الچاق اولی (رعیت دیواری آلچاق اولی) این مثل نسبت به دوره ظلم و جور است که رعیت زیردست فراش و باغ و بستان محکمه و نوکر بی جیره و مواجب کدخدای محله و ده و عبد زرخرید عمله جات سرکاری و همیونی می باشد ولی در دوره عدل و داد دیوار رعیت به درجه بلند می گردد که مرغ هم از سر دیوارش نه تواند پرید.

■رشدلی جوجه یومورتادا بلّنور (رشدلی جوجه یومورتادا بللهنیر) یقول العرب الدیک الفصیح من البیضه یضیح یعنی شاگرد با رشد ترقی کننده از اطاق ابتدائی معلوم می شود.

■رشید اوغول دده سندن ویرماقه اذن آلماز (رشید اوغلان دده‌سیندن وورماغا ایزین آلماز) یعنی آدم شجاع جنگی در حین جنگ به قانون نگاه نمی کند.

»امثال دایر به حرف سین«

■ساه باشوا سقّز سالما (ساغ باشیوا ساققیز سالما) یعنی تنها امرت می گذرد شریک اختیار مکن.

■سوکوزه سی آخر بر گون سو یولندا سنار (سو کوزه‌سی آخیر سو یولوندا سینار) شیخ می‌فرماید:

صیاد نه هر بار شغالی گیرد

آید که یکی روز پلنگش بدرد.

■سنق کوکلدن کار آشماز (سینیلق گونولدن کار آچماز) یعنی از دل شکسته کاری نیاید و از پای لنگ رفتاری.

■سنانمامش آتون دال قباقنه کچمک اولماز (سینانمامیش آتین دال قاباغینا کئچمک اولماز) یعنی با آدم ناآزموده خیلی نزدیک مرو که احتمال خطر دارد.

■سود لن گلن سوموکلن چخار (سود ایلن گلن سوموک ایلن چیخار) خوی بد در طبیعتی که نشست نرود جز به روز مرگ از دست.

■سنه گوندکیم داغلار سنه ده قار یاغار مش (سنه گووندییم داغلار سنده قار یاغارمیش!) ای پدر مهربان ملت لایق بود به اولاد خود خیانت کنی ای مرجع مسلمین جناب تو هم سزاوار است که با ظلمه طرح رفاقت انداخته شریک دزد رفیق قافله باشی.

■سویون لام آخانی آدمون یره باخانی (سویون لام آخانی آدامین یئره باخانی) هر دو خراب کننده است آب صد اندازد کسیکه جلو اوست تکلیف خود بداند و دیگری آدم خوش ظاهر است که باظهور ضد حسن ظاهر و کشف شدن جنث باطن چه قدر مفاسد است که بر او مترتب نشود.

■سو الندن دانماز (سو الده دایانماز) کنایه از عدم ترشح است که عبارت از بخل است.

■ساخلا گونی گلی گونی (ساخلا گؤنی،گلیر گونی) فارس گوید:

هرچیزی که خار آید

یک روز به کار آید.

■ساق گوز صول گوزه محتاج اولماسون (ساغ گؤز سول گؤزه محتاج اولماسین) سخت است احتیاج هر چند رفیق هم و اعضاء یک بدن باشد.

■سقالی اوزگه النده در (ساققالی اؤزگه الینده دیر) یعنی ریشش به گرو است اختیارش دست خود نیست.

■سویون شرلتسنه قولاق آس (سویون شیریلتیسینا قولاق آس) یعنی گوش کن و ببین که مأل کار هرزه و بی قاعده به کجا خواهد کشید.

■سوزسوزی گتوری (سؤز سؤزو گتیره‌ر) گر یکی را فی المثل گوئی خری/پا سخت گوید که از خر بدتری/ ور زِروی مهر گوئی جان من/گوید ای هم جان و هم جانان من.

■سوزدن سوز چخار (سؤزدن سؤز چیخار) که الکلام یجر الکلام حرف حرف را می آورد و اگر خیلی غلیظ باشد جنگ را.

■سرّوی دوستوه دیمه اوناده بر دوست تاپلور (سیرروی دوستوا دئمه اونوندا دوست تاپیلیر) یعنی تو او را دوست دانسته سر گفتی شاید او را هم دوستی باشد و سر ترا بگوید و فاش گردد که کل سر جلوز الا ثنین شاع.

■سوقان یمه مسن نیه آجرسان (سوغان یئمه‌میسن نیه آجیرسان!) یعنی اگر رشوت نگرفتی چرا طرفداری می کنی خورده بینانند در عالم بسی.

■سنوات گوجه موقوفدور (سنوات گوجه موقوف دور) گرفتن مطالبات به قدره قوه شخص است شرعاً و عرفاً.

■سم سوم دینجه بر دفعه دیگلن سوماخ (سوم سوم دئینجه بیر دفعه دئگیلن سوماق) مثل کسی است می خواهد مطلبی بگوید ولی به ملاحظه بعضی تصورات نمی تواند واضح بگوید مبتدا را می گوید خبر را مضمر می دارد.

■سکلن دن صورا تومانوی محکم باغلا (سیکیلندن سونرا تومانینی محکم باغلا) مثل کسی است که بعد از صدمه خوردن با هشیاری رفتار نماید.

»امثال دایر به حرف شین«

■شریک لق قازانی قاینمز (شریکلیق قازانی قایناماز) این تعطیل به جهت آن است که در تصرف دو مالک مختلف الرأی است.

■شیطانلن داری اکدوخ (شیطان ایلن داری اکدوق) یعنی با آدم خائن که مثل شیطان چنان بدزد معلوم نگردد شریک شدیم.

»امثال دایر به حرف صاد«

■صابون قاره پلاس آغارتماز (صابین قارا پالاسی آغارتماز) بگرمابه زنگی نگردد سفید یعنی حقیقت و ماده با علاج تغییر پیدا نمی کند.

■صبرلن حلوا بشرای غوره سندن بسله سن اطلس اولور توت یپراقندان (صبر ایلن حلوا پیشر ای غورا سندن بسله‌سن اطلس اولور توت یارپاغیندان) کارها به صبر درآید و مستعجل به سر در آید.

»امثال طاء و عین«

■تویدان صور انقارا خوش گوردوخ بایرام آقا (تویدان سورا ناغارا خوش گوردوق بایرام آغا) یعنی برای هر چیزی وقتی مناسب و مخصوصی است که در غیر آن مطلوب نیست در عروسی صورنا و در غرا خانه توجه لازم نیست.

■طوی طیبه سیز گلین ینکه سیز اولماز (توی طئییب سیز، گلین یئنگه‌سیز اولماز) مثل یک نفر واعظ و روضه خوان مشهور و باب طبع اعیان است خصوصاً در تبریز.

■تویوخ گلدی قازیر یشی یریه جر جنگ اولدی (تویوق گلدی قاز یئریشین یئریسین جرجرنک اولدی) یعنی برای هر کس رفتاری مناسب هست که گفته اند کار هر بز نیست خرمن کوفتن گاو نر می باید و مرد کهن.

■اشقی یغالّار اویناماقدان اوتری (آشیغی سغارلار اوینماماقدان اؤتورو) یعنی پول را جمع می کنند برای خرج کردن در وقت لزوم وگرنه برای نهادن چه سنگ و چه زور.

■عاقلی دشمن نادان دوستدن یخشی در (عاغیللی دوشمن نادان دوستدان یاخشی دیر) زیرا که دشمن دانا نیازارد ترا گر بیازارد ترا نادان دوست دشمن دانا بلندت می کند بر زینت می زند نادان دوست.

»امثال دایر به حرف غین و فاء و قاف است«

■غریب ایتون قویروقی گوتنده اولی (قریب ایتین قویروغو گؤتونده اولی) به خلاف ایران که سگهای غریب در آن جا دمشان بالاست.

■غم هارا گیدیرسن غم یاننه (غم هارا گئدەر غم یانینا) یعنی آدم غمگین به هر کس ملاقات کند محزون است.

■غم غمی گتوری (غم غمی گتیری) تا غم را مجال دهی همین است زوال غم و علاجش در بی اعتنائی است.

■فلکون بِر جوال پولی وار هر ساعت بر چگنده (فلگین بیر چووال پولو وار هر ساعات بیر چنگیده) یعنی عاریت است خیلی بر خود نبالد نزدیک است که از دوش او گرفته بر دوش دیگر بنهد.

■فلانون قوردی اولادی (فیلانینین قوردو اولادی) یعنی اقبالش آورد و آثار نعمت بر او نمایان شد.

■قورد دومانلق سویر (قورد دومانلیق سئوهر) یعنی دزد بازار آشفته می خواهد اشخاص غیرصحیح یعنی اشرار نظم و قانون را دوست ندارند و پی اغتشاش می گردند.

■قودوخ کرپه دوشدی (قودوق کرپه دوشدو) مثل عقب افتاده و به حد کمال نرسیده هر کار را می گویند.

■قوروتدوم قورتمامش (قوروتدوم قوروتمامیش) فارس گوید: انگار نه انگار کردم خیال کن که نکردم مثل چیز غیر فوتی است در وقت ایراد گرفتن.

■قانماره نه دیمک (قانمازا نه دئمک!) بر سیه دل چه سود گفتن وعظ/نرود میخ آهنین بر سنگ.

■قورد اَتی قوردا حرام در (قورد اتی قوردا حرام دیر) یعنی هم صنف به منصف باج نمی دهد به تجربه رسیده است مگر اتفاقا و به حکم ندرت.

■قویون قوزی ایاقی باسماز (قویون قوزونون آیاغین باسماز) چنانکه بالا دستها در اداره ها و زیردستان را ملاحظه می نمایند محکمه شادگرها با هم مدارا نمایند.

■قش چخار اوزی قرالق کوموره قالور (قیش چیخار اوزو قارالیق کؤموره قالیر) این ایام محنت بر فقرا و ضعفا سرآید و روسیاهی بر اغنیاء و دارنده ها می ماند که با وجود مکنت و توانائی که دارند از ایشان دستگیری ننمایند.

■قارقاینان یولداش اولانون دمدگی پوخدا اولی (قارقا ایلن یولداش اولانین دیمدیگی پوخدا اولی) هر که با شرابخوار و قمارباز و آقا وافوری مخالطت و رفاقت نماید شراب خوار و قمارباز و وافوری خواهد شد عاده زیرا که المجالسته موثره.

■قوناق قوناقی ایستمز ایو ییسی هیچ بریسین (قوناق قوناغی ایستمز، ائو ییسی هئچ بیرین) یعنی دولت روس مثلاً نمی خواهد که دولت انگلیس به امورات داخله ایران مداخله نماید و بالعکس دولت علیه ایران بنا بر صرفه و مصلحت خود با امکان هیچ کدام را.

■قوردا آغز نه قونشی اوشاقی (قورد آغزینا قونشو اوشاغی) مثل ترغیب و تشجیع اهل فارس و عراق است آذربایجانی ها را به جنگ یاغیهای اطراف.

■قوشقوندان یوخاری چزر (قوشقوندان یوخاری چئزەر) یعنی بالاتر از حد خود حرف می زند.

■قاطر نه بیلور خاطر (قاطیر نه بیلیر خاطیر) یعنی سالدات چه می فهمد احترام و حرمت و چه می داند اکرام و عزت.

■قزلدان بالتا قیره سن آخر گول دبنه طوشر (قیزیلدان بالتا قایراسان آخیر گول دیبینه دوشر) مفاد اینکه کل شی یرجع الی اصله از کوزه همان برون تراود که در اوست خوب گفته در این معنی؛ نانجیب زاده نی گر شهرده سالار ایده

سن/ باشنه تاج قونوب عالمه سردار ایده سن/ هر قره طاشی اگر قافله الوان ایده سن/ رنگی تغییر تاپار لعل بدخشان اولماز.

■قاباقه گچرسن دیلر هچدی دالیه قالورسان دیلر گچدی (قاباغا گئچرسن دئیلر هئچدی، دالیا قالارسان دئیلر گیجدی) یعنی رضای تمام خلق را جمع نتوان کرد پس باید شخص رضای حق را بیابد و رد و قبول عوام را کنار باید گذارد.

■قونشیه امید اولان شام سیز قالور (قونشویا اومود اولان شام سیز قالیر) یعنی با آمدن یکی و رفتن دیگری امیدوار مباش برو کار کن که گرسنه می مانی.

■قارانلقه طاش آتما (قارسن قولویا داش آتما) یعنی چیزی که بر تو پوشیده است به حدس و گمان مردم را متهم مکن.

■قاچانی قوالار (قاچانی قووارلار) یعنی آدم از دل و دنی طبع به هر کس که زورش برسد دست بر نمی دارد.

■قورددان اولان قورد اولی (قورد دان اولان قورد اولی) یعنی که آزاده آقا نمی شود مگر اتفاقا خیلی کم.

»امثال دایر به حرف کاف تازی«

■کساد بازارون گلری اولماز (کاساد بازارین گلیری اولماز) چنانکه دخل مملکت کم رعیت کم می شود.

■کور کوزدن یاش اوماخ (کور گؤزدن یاش اووماق) مثل چیز عطایی است از نادار صرف و مفلس محض و مثل مالیات گرفتن است از دهی که دو سه دفعه چاپیده شده است.

■کاسه آشدان ایرلی اولدی (کاسا آشدان ایرلی اولدی) مثل اشخاصی است که بیشتر از خود مصیبت زده و زیاده از اقوام او در تعزیه اظهار دلسوزی و خودکشی می نمایند.

■کوچ کوچر ایت یوگوری ایکیسی ده بر منزله یتشور (کؤچ کؤچه-ر ایت یوگوری ایکیسی ده بیر منزیله یئتیشیر) مثل دو نفر است در جستن روزی و طلب معاش یکی می رود آرام و آهسته و دیگری می پوید با نفس گرفته و جان خسته نه از آهستگی از نصیب آرام رونده می کاهد نه بر رزق بسیار دونده می افزاید.

■کرون گوتنه آقاج سوخولار دیر نه طاق طاقدی (کارین گؤتونه آغاج سوخوللار دیئیر نه تاقا – تاقدیر) مثل اشخاصی است که یک مطلب را به کرات بگوئی به جهت صرفه نداشتن خود را به آن راه نزند و از فهمیدنش تجامل نماید.

■کرد آشی پوخسیز اولماز (کورد آشی پوخ-سوز اولماز) یعنی از جماعت کرد و طایفه ایلات کار صحیح و به قاعده ظهور نمی کند مگر اتفاقا ولی متمدن و تربیت شده از این جماعت به مرتبه رسیده که مایه حیرت و تعجب جهانی گشته.

■ککلک باشین قویلیوب قاره دالسندان خبری یوخدور (ککلیک باشین قویلاییب قارا دالیسیندان خبری یوخ دور) مثل بزرگان ایران است در غفلت نمودن از خائنان دولت ابدایت.

شعر

کلاهون ساتکله خرج ایت طفیلی اولما نامرده

جهاندا کلّه ساق اولسون کلاه اسکک د گل مرد.

»خاتمه«

احمق کیست؟ احمق آنکه انجام خدمات و فرمایشات اغنیاء و اعیان را مجاناً فخریه داند و مراوده با ایشان را بر خود شأن قرار بدهد. ابله کیست؟ ابله کسی است که علم و تدین را فقط در آستین فراخ و لباس بلند و عمامه بزرگ و ژولیده بداند. سفیه کیست؟ سفیه آنکس است که معنی تمدن را در عصا و ترقی را به عینک گذاردن و وجدان را در مجالس هم زبانها بدون لزوم به زبان فرانسه و سایر السنه خارجه حرف زدن و تربیه را در کالوش و پوتین پوشیدن بداند. اعیان کیست؟ اعیان آنرا گویند که تمامی حالاتش مخالف سلیقه معموله متعارف ناس باشد از امتیازات اوست که در مجلس روضه بلند گریه نکند و بلند صلوات نفرستد توجه به منبر ننماید مگر در روضه و موعظه کسی که او را هم مثل خود اعیان بداند و با فقرا در صف جماعت نایستد و در مجالس ختم گلاب نگیرد و جزء نخواند و قرآن او را هر چند کوچک باشد نوکرش بردارد هر روز یک دفعه با اطباء رجوع نماید هرچند مزاجش سالم باشد و... و تمت النسخه بید العبد الفانی اقل الخاطین محمد بن علیقی واعظ دهخوارقانی و دارالطباعه استاد کامل جناب آقا مشهدی اسد آقا به طبع رسید.

»اعتذامن الادبا الکرم«

بعرض ارباب فضل و صاحبان کمال میرساند که این چند قصیده برای دنع همو و کشف اخران و عموم در حین یاس از وسایل و اسباب عادیه محض توسل بخاندان عصمت که سفینه نجاتند و اظهار محبت باهل بیت و ساهت سلام الله علیهم که دادرس شیعیانند ساخته شده نه برای اظهار فضل و ارائه کمال بوده که د رقواعد و عرضش بادر مزایای و دقایقش قصور باشد علاء در حین کرفتاری و در عین پریشانی و اختلال حال و ازدحام ملال ایام غربت برای کشایش کار و فرح و صفای قلوب دوستان و خوشخالی کر.... گفته شده بدین مناسبت بصفا القلوب نامیده شد چون محض توسل است و توق غالب است که ارباب فن و اهل اسلام صاحبان فصاحت و فارسان میدان بالغت از لطایف بدیع... محسنات وشیفته در این فن اغماض فرمایند که از عجم ترک و ... بیمایه از فنون کملات پیاده چه آید که محضر اهل هنر را تا .... بضاعت علیقلی دهخورقانی از درکاه عزت توفیق ..... مسئلت مینماید.

سلام اهل اسماه جمیعها ملاک.....

فیا رب خلصنا من النار نجنا

مت العم وارحمن البحق محمد

الهی بحق اطهران آل احمد

تفضل علی التوفیق سرمد

تَمَه

بعون الله الملک المنات

الهم اجعل عواقب امور اخیراً

بحق سید نامحمد واله الطیبت

الطاهرین اجمعیت

درکارخانه جناب الحاج حاج آقا کتاب فروش تاجر تبریز که مشهور مطبعه علمیه است بانهایت خوبی طبع شده بلبدقالالعباد محمد تقی روضه خوان بن خلیل فی دهم شهر جمادی اول ۱۳۳۵ حق طبع محفوظ

تمه